

УДК 811.161.2'37'367.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XX-7>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВУКОНАСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Юносова Валентина

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0001-6178-1291

У статті розглянуто звуконаслідування (ономатопи) – слова, що відтворюють звуки реальному навколишнього життя. Зокрема, досліджено структуру та семантику звуконаслідувальних слів української мови на матеріалі творів сучасної української письменниці Люко Дашвар, яка майстерно віддзеркалює реальну мовну ситуацію в суспільстві. Традиційно в лінгвістиці звуконаслідувальні слова мають статус слова. Їх розглядають або як окрему групу вигуків, або як слова, що стоять поряд із ними, але не входять до їхнього складу. У дослідженні обґрунтовано доцільність розгляду ономатопів як окремої групи слів, оскільки, на відміну від вигуків, вони не мають ніякого зв'язку зі світом мовця, з його емоціями, почуттями та волевиявленнями. Виділено семантичні групи звуконаслідувальних слів, проаналізовано їх функціонування в художньому творі. Звернено увагу на тяжіння значної кількості ономатопів до полісемії, їхню здатність уживатися у складі метафор. Виявлено синонімічні ряди звуконаслідувальних слів, з'ясовано стилістичне маркування ономатопів. Доведено, що за допомогою звуконаслідувальних слів можна не тільки відтворити момент звучання, а й змалювати цілу звукову картину, передати різноманітні звуки довілля, їхню мелодійність, гучність, ритмічність, повторюваність тощо. Потужним експресивним засобом мови є редуцтовані форми звуконаслідувальних слів. Повторення певних звукосполучень в ономатопах або графічне подовження голосних демонструють інтенсивність і тривалість звучання. Такі лексичні одиниці є зрозумілими, яскравими, вони ніби додають висловленню звукових ефектів, що значно увиразнюють мову художнього твору. Зроблено висновки, що звуконаслідування використовують у художніх текстах як додатковий засіб звукової виразності, але у творчості Люко Дашвар вони не тільки виступають виразниками звукової ознаки дії чи самої дії, але й завдяки майстерності авторки через звукообраз дії репрезентують саме явище, яскраво, виразно, подекуди емоційно відбиваючи реалії навколишнього життя.

Ключові слова: звуконаслідування, лексема, ономатопи, семантика, структура.

Yunosova Valentyna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies
Berdyansk State Pedagogical University

STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ONOMATOPOEIA IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with sound imitation (onomatopes) – words that reproduce the sounds of real life around us. In particular, the structure and semantics of onomatopoeic words of the Ukrainian language were studied on the basis of the works of the modern Ukrainian writer Lyuko Dashvar, who skillfully reflects the real language situation in society. Traditionally, in linguistics, onomatopoeic words have

the status of a word. They are considered either as a separate group of exclamations, or as words standing next to them, but not part of them. The research substantiates the expediency of considering onomatopoes as a separate group of words, since, unlike exclamations, they have no connection with the world of the speaker, with his emotions, feelings and manifestations of will. Semantic groups of onomatopoeic words are identified, and their function in the work of art is analyzed. Attention is drawn to the attraction of a significant number of onomatopoeia to polysemy, their ability to get along as part of metaphors. Synonymous series of onomatopoeic words were identified, and the stylistic marking of onomatopoeia was clarified. It has been proven that with the help of onomatopoeic words it is possible not only to reproduce the moment of sound, but also to paint a whole sound picture, to convey various sounds of the environment, their melodiousness, volume, rhythmicity, repetition, etc. Reduplicated forms of onomatopoeic words are a powerful expressive means of language. Repetition of certain sound combinations in onomatopoeia or graphic lengthening of vowels demonstrate the intensity and duration of the sound. Such lexical units are clear, bright, they seem to add sound effects to the expression, which significantly emphasize the language of the artistic work. It was concluded that the sound imitation is used in artistic texts as additional means of sound expressiveness, but in the work of Lyuko Dashvar, they act not only as expressions of a sound sign of an action or the action itself, but also, thanks to the skill of the author, through the sound image of the action, they represent the phenomenon itself, vividly, expressively, sometimes emotionally reflecting the realities of the surrounding life.

Key words: *onomatopoeia, lexeme, onomatopes, semantics, structure.*

Звуконаслідування (ономатопея) – це відтворення звуків, що існують у реальному навколишньому житті. Дослідження структури та семантики звуконаслідувальних слів є актуальним, оскільки воно дає змогу з'ясувати важливі питання лінгвістики щодо мотивованості знака та походження мови. Саме в цьому зв'язку вони й були предметом більшості наукових розвідок минулих років. Зокрема, дослідженням проблеми статусу ономатопів займалися Л. Булаховський, О. Пешковський, Р. Смаль-Стоцький, О. Шахматов, Л. Щерба та ін. Лише наприкінці ХХ ст. звуконаслідувальні слова стали самостійним об'єктом дослідження. Праці українських філологів (Т. Возний, Є. Карпіловська, Л. Мацько, К. Тищенко, Р. Швець), у яких схарактеризовано морфологічні, семантичні, синтаксичні риси ономатопів, сприяли кращому осмисленню природи звуконаслідування, однак явище ономатопеї на матеріалі творів сучасної української мови вивчено ще далеко не повно, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета роботи – схарактеризувати семантику та структуру звуконаслідувальних слів і визначити їхню стилістичну роль у сучасній українській літературній мові. Дослідження здійснено на матеріалі творів відомої української письменниці Люко Дашвар, які сьогодні є справжніми бестселерами: «Село не люди» (далі скорочено СНЛ), «Молоко з кров'ю» (МЗК), «РАЙ.центр» (РЦ), «#Галябезголови» (ГБГ).

Традиційно в лінгвістиці звуконаслідувальні слова мають статус слова. Їх розглядають або як окрему групу вигуків, або як слова, що стоять поряд із ними, але не входять до їхнього складу. Погоджуємося з думкою мовознавців, що їх варто виділити в окремий тип, оскільки, на відміну від вигуків, «вони позначають лише позамовну ситуацію, а не емоції мовця, опосередковано пов'язані із цією ситуацією» [1, с. 386]. Отже, звуконаслідувальні слова не мають ніякого зв'язку зі світом мовця, з його емоціями, почуттями та волевиявленнями. В основі їхнього значення лежить звуковий образ, який створила уява мовця на основі реально почутих звукових виявів істот, явищ, речей. «Певні звуки через свої артикуляційно-акустичні ознаки стають основою, ядром звукового комплексу, який набуває певного значення і сприймається нами як засіб вираження звукових ознак дійсності» [2].

Звуконаслідувальні слова української мови за своїми семантичними ознаками традиційно поділяють на чотири групи: 1) звукові вияви домашніх тварин, птахів та звірів; 2) звукові ознаки предметів і явищ дійсності; 3) звукові ознаки дій та рухів; 4) звукові ознаки фізіологічних процесів, відтворюваних мовними органами людини [1, с. 386–387].

Зібраний фактичний матеріал засвідчив, що найчисленнішим у творах Люко Дашвар виступає група оноματοпоетичних слів, що наслідують звукові ознаки дій та рухів людей: *грим, грюк, гуп, зирк, кидь, кліп, лясь, скік, смик, стріль, стук, тиць, хвать, цьом, чирк, човг, шмиг, штрик* тощо. Такі звуконаслідування зберігають яскраво виражену дієслівну семантику, бо паралельно з ними вживаються спільнокореневі дієслова, пор.: «– *І що вам до мене?! Чо' чіпляється?! – вигукнула. І до хати. Дверима – грим!..*» (СНЛ), де *грим* – «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає сильний короткий звук від удару, пострілу і т. ін. 2. Уживається як присудок за знач. *грімати 1* – сильно стукати, ударяти, бити чим-небудь» [3, с. 682]; «*Залусківський у кухні Раїсу підхопив, у двері ногою – грюк!*» (СНЛ), де *грюк* «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає сильний короткий, уривчастий звук від удару по чому-небудь, падіння чогось; гряк. 2. Уживається як присудок за знач. *грюкати* – створювати сильний грюк, шум при ударах, поштовхах, коливаннях і т. ін. // З силою стукати, бити по чому-небудь» [3, с. 689]; «*Ногою – гуп! Над землею летів...*» (РЦ), де *гуп* – «*виг., розм.* Звуконаслідування, що означає глухий звук від падіння, удару, пострілу і т. ін.» [3, с. 695], *гупати* – «*розм.* Видавати або створювати глухий стук, шум при ударах, поштовхах, розривах і т. ін.» [3, с. 696]; «*Людка плечиком хлопця відсунула й на Катерину гордовито – зирк! Мовляв, бачила!*» (СНЛ), де *зирк* – «*виг., розм.* Уживається як присудок за знач. *зіркати* – розм. Час від часу дивитися, поглядати на кого-, що-небудь» [3, с. 1144]; «*До буржуйки кинувся, гілку палаючу витяг і прямо на кубло – кидь!*» (СНЛ), де *кидь* – «*виг.* Уживається як присудок за знач. *кідати 1* для вираження однократної дії – махнувши рукою (руками), примушувати летіти, падати те (того), що (хто) є в руці (в руках)» [3, с. 1312]; «*Мамка наче схаменулася. По щоці Катерину – лясь!*» (СНЛ), де *лясь* – «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає короткий, уривчастий звук від удару чим-небудь м'яким або по м'якому. 2. Уживається як присудок за знач. *ляскати* – ударяти, бити долонею, чим-небудь м'яким або по м'якому, видаючи специфічні звуки» [3, с. 1542–1543]; «– *Ах ви ж збоченці ненормальні! – Люба скік Гоцику на спину, руками шию обхопила*» (РЦ), де *скік* – «уживається як присудок за знач. *скікнути* – розм. однокр. до *скакати 1, 2* [4, т. 9, с. 268], *скакати* – «робити стрибок, стрибки; стрибати // Стрибком вихоплюватися кудись, на що-небудь» [4, т. 9, с. 244]; «*Свиря вухам не повірив. Дядька за рукав – смик*» (РЦ), де *смик* – «*присудк. сл., розм.* Уживається за знач. *смикнути* і *смикнутися* – тягнути рвучкими і різкими рухами; сіпати // Термосити, привертаючи увагу» [4, т. 9, с. 403]; «*Уже й повечеряли, вже й яблука втрюх перечистили, коли – стук хтось у двері*» (СНЛ), де *стук* – «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає короткий, уривчастий звук від удару по чому-небудь, падіння чогось і т. ін. 2. Уживається як присудок за знач. *стукнути* – // Ударяючи в двері, вікно і т. ін., сповіщати про що-небудь, подавати стуком умовний сигнал [4, т. 9, с. 801–802]; «– *Живіть сто років, дітей народить і, – замовкла та коробку німцеві у руки – тиць. – Оце подарунок наш*» (МЗК), де *тиць* – «*виг., розм.* Уживається як присудок за знач. *тицьнути* – розм. Різким або недбалим рухом подавати, віддавати щось кому-небудь» [4, т. 10, с. 133–134]; «– *Дай вікно відчиню, – встати спробував, а вона його за руку – хвать. – Ні!*» (МЗК), де *хвать* – «*виг., розм.* Уживається як присудок за знач. *хватати 1* і *хватнути* [4, т. 11, с. 35], *хватати 1* – «те саме, що *хапати 1* – швидко, поривчасто брати, схоплювати, підхоплювати кого-, що-небудь» [4, т. 11, с. 21]; «*Плечиком повела, підборіддя – вище, до німця підступилася і просто в губи – цьом! Поцілувала і вуст не відняла*» (МЗК), де *цьом* –

«*виг.*, розм. Уживається як присудок за значенням *цмокати* і *цмокнути*; *цілувати*» [4, т. 11, с. 241], *цілувати* – «торкатися губами до кого-, чого-небудь на знак любові, дружби, поваги при зустрічі, прощанні і т. ін.» [4, т. 11, с. 234]; «Під бузковим кущем зупинився, «Пегаса» у зуби, сірником – **чирк**» (МЗК), де *чирк* – «розм. 1. Звуконаслідування, що означає різкий звук з шумом від тертя одного предмета об інший. 2. Уживається як присудок за знач. *чиркати* і *чиркнути* – // Терти чимсь твердим об щось тверде» [4, т. 11, с. 309]; «Ничипориха у хату – **шмиг**. Сіла на кухні» (СНЛ), де *шмиг* – «*виг.*, розм. Уживається як присудок за знач. *шмигати* і *шмигнути* – // Крадучись, проскочити крізь щось, повз кого-, що-небудь кудись» [4, т. 11, с. 502].

Такі звуконаслідувальні лексеми особливо виразно відтворюють позамовну ситуацію, водночас вказуючи на динамічність або раптовість її виконання [1, с. 388], особливо коли вони вживаються як нередупліковані присудки речення, пор.: «Ногою – **гуп!** Над землею летів...» (РЦ); «Сергій – **зирк** на Сашка, мов ляпаса дав» (СНЛ); «Маруся насупилася сердито, підхопилася, рушник зі столу – **смик!**» (МЗК), «Тьома – **лясь** себе долонею по лобі: мовляв, ох я ж йолоп. – Тату, вибач! Закрутився» (ГБГ); «Свирия очі витріщив. Микишку в бік – **штрик**» (РЦ).

Другу значну за кількістю групу складають лексеми, що своєю звуковою формою відтворюють звук, який утворює дія предмета чи явище дійсності: *бах*, *гу-гук*, *дзелень*, *дзень*, *клац*, *кап*, *крап*, *ляпс*, *рип*, *трісь*, *хльось*, *хлюп*, *шерх*, *шубовсть*, *ши-ши-ши-ши* та ін. На думку вчених, ці слова є первинними, непохідними, в них «інстинктивно відчувається справжня творчість мови, де ще будькає в змінному вокалізмі і консонантизмі неостигла лава мови» [5, с. 122], пор.: «Вийшла. Двері – **бах!**» (ГБГ); «– Спати, спати... – шепотіла, вже провалювалася у сон, аж тут із одержної шафи з гуркотом випав кейс: **гу-гук!**» (ГБГ); «Віконце у відповідь – **дзелень!** І нема шибки» (СНЛ); «Вхопив флакон з туалетною водою – у дзеркало. **Дзень** – посипалося скло!» (РЦ); «Замок – **клац!** Закрився, і як Консуматенко не намагався знову його відкрити – так у нього нічого й не вийшло» (ГБГ); «Сльози втирала, а одна сльозинка зірвалася... І прямо на щоку чорну під марлею червоною. **Крап!**» (СНЛ); «Стаканчики з гарячою кавою вислизнули з рук, кава з них – **ляпс** на Dior, на синю сукенку, на руки пані Жадкіної, навіть на лице» (ГБГ); «А я одного разу, вже після війни, у хаті поралася, намистом за гак на стіні зачепилася... Нитка – **трісь!**– захитала головою сумно» (МЗК); «Тільки й чути, як хвиля на берег – **хлюп**» (РЦ); «І намисто по животі – **хльось!** Наче підштовхує до Стьопки – ближче, ближче» (МЗК). Як свідчить фактичний матеріал, здебільшого такі лексеми наслідують звучання скляних (*дзелень*, *дзень*) і металевих (*гу-гук*, *клац*, *рип*) предметів, а також звуки, пов'язані з рідиною (*крап*, *ляпс*, *хлюп*).

Незначною кількістю звуконаслідувальних слів представлена третя група на позначення звукових ознак фізіологічних процесів, відтворюваних мовними органами людини: *кахи-кахи*, *тьху*, *харк*. Напр.: «За Любиною спиною адміністратор клубу ввічливо – **кахи-кахи!** Схаме нулася» (РЦ); «Розігнувся у морду їй як плюне – **тьху!**» (МЗК); «Мова про тих, кого обирала сама Марта, і тут похвалитися було нічим. Тільки розкриє душу, вони туди – **харк!**» (РЦ).

Так само незначну кількість лексем охоплює четверта група на позначення звукових виявів домашніх тварин, птахів, пор.: «Свиням те грюкання – бальзам на п'яточки. Татко – **грюк**, вони у відповідь – **рох-рох**, мовляв, не барися, мерщій до нас, ми за ніч зголодніли, хоч і не схудли» (СНЛ); «Курка без зволікань дзьобнула знахідку – й аж **квок** від болю: червона принада виявилася твердою, мов каменяка» (МЗК).

Багато звуконаслідувальних слів тяжіють до полісемії. Пор.: «– Ти? – очманів. Та з розмаху по щоці – **лясь!** – Ах ти ж, скотиняко! – Та за грудки. (РЦ), де *лясь* – «*виг.* 1. Зву-

конаслідування, що означає короткий, уривчастий звук від удару чим-небудь м'яким або по м'якому. 2. Уживається як присудок за знач. *ляскати* – ударяти, бити долонею, чим-небудь м'яким або по м'якому, видаючи специфічні звуки» [3, с. 1542–1543]; «*Татко в долоні – лясь! – Оце діло!*» (СНЛ), де звуконаслідування *лясь* уживається як присудок і має значення «плескати в долоні (долонями), виражаючи радість, захоплення чим-небудь або нетерпіння» [3, с. 1542]; «*Прощавай, куме Свиря, – Микишка йому. І – шубовість у воду*» (РЦ), де *шубовість* – «*виг., розм.* Уживається як присудок за знач. *шубовстати* і *шубовснути* – кинутися, упасти, пірнути у воду, роблячи сплески» [4, т. 11, с. 554–555]; «*Намисто прозоре собі на підлогу – шубовість!*» (МЗК), де *шубовість* – «*виг., розм.* Уживається як присудок за знач. *шубовстати* і *шубовснути* – «*розм.* Упасти взагалі, видаючи глухий звук; плюхнутися» [там само]. У таких випадках ті самі звуконаслідування можуть належати до різних семантичних груп, напр.: *шубовість* у першому реченні наслідує звукові ознаки дій та рухів людей, а в другому відтворює звук, який утворює дія предмета. Те саме звуконаслідувальне слово може виражати звукові ознаки дій кількох предметів, пор.: «*Шибки – дзень! Зачинилося вікно*» (МЗК); «*Дзень: залізьяка впала з Галиних рук на підлогу*» (ГБГ); «*Гоцик без добра зиркнув на нього, викинув компрес: льодяні кубики підлогою дзень, дзень...*» (РЦ); «*Двадцятого березня Анка Сулима ще тільки прокинулася: смажила оладки собі й Сашкові на сніданок, коли у двері – дзень! Ленка Гвоздовська з новинами на хвості прилетіла*» (ГБГ). У наведених прикладах слово *дзень* відтворює звук скла, заліза, льоду, дзвінка на вхідних дверях. Об'єднує ці визначення семантика дзвінкості звуку.

Уживаючись у переносному значенні, ономотопи входять до складу метафор, пор.: «*Замок – клац! Закрився, і як Консуматенко не намагався знову його відкрити – так у нього нічого й не вийшло*» (ГБГ) і «*У пані Жадкіної – клац! – мізки й увімкнулися*» (ГБГ). Або: «*Свиря очі витріщив. Микишку в бік – штрик!*» (РЦ) і «*Хотів бузковий куц викорчувати, вона криком кричала, що це пам'ять про Орисю, не дала. І скіпка у серце – штрик!*» (МЗК).

Серед звуконаслідувальних слів поширене явище синонімії, що виразно ілюструє мова творів Люко Дашвар: *бах – грим – грюк, дзелень – дзень, лясь – плеск, сіп – смик – хап – хват – цап*. Напр.: «*Вийшла. Двері – бах!*» (ГБГ), де *бах* – «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук від удару, пострілу і т. ін. 2. *розм.* Уживається як присудок за знач. *бахкати* 1,2 – створювати гучні короткі звуки; з силою стукати, ударяти» [3, с. 120]; «– *І що вам до мене?! Чо' чіпляється?! – вигукнула. І до хати. Дверима – грим!..*» (СНЛ), де *грим* – «*виг.* 1. Звуконаслідування, що означає сильний короткий звук від удару, пострілу і т. ін. 2. *розм.* Уживається як присудок за знач. *гримати* 1 – сильно стукати, ударяти, бити чим-небудь» [3, с. 682]; «*Глянув на мамку спідлоба, дверима – грюк!*» (СНЛ), де *грюк* – «*виг.* Звуконаслідування, що означає сильний короткий, уривчастий звук від удару по чому-небудь, падіння чогось; гряк; 2. Уживається як присудок за знач. *грюкати* – створювати сильний грюк, шум при ударах, поштовхах, коливаннях і т. ін. // З силою стукати, бити по чому-небудь» [3, с. 689]; «*Віконце у відповідь – дзелень! І нема шибки*» (СНЛ), де *дзелень* – «*виг.* Уживається як присудок за знач. *дзеленькати* і *дзеленчати*; *дзень*; *дзеленчати* – видавати дзвінкі звуки (про дзвоник, скляні і т. ін. предмети); дзвонити, дзвеніти» [3, с. 752]; «*Шибки – дзень! Зачинилося вікно*» (МЗК), де *дзень* – «*виг.* Звуконаслідування, що означає звук від дзвеніння. 2. Уживається як присудок за знач. *дзенькати* – утворювати короткі дзвінкі звуки // Викликати такі звуки ударами по металу, склу і т. ін.» [3, с. 752]; «*А тут Людка ззаду – сіп за руку*» (СНЛ), де *сіп* – «*присудк. сл., розм.* Уживається за знач. *сіпнути* і *сіпнутися*; *сіпнути* – однокр. до *сіпати* – тягнути рвучкими, різкими рухами; смикати» [4, т. 9, с. 227–228]; «*Микишка Свирю за рукав смик – мовчи!*» (РЦ), де *смик* – «*присудк.*

сл. розм. Уживається за знач. *смикнути* і *смикнутися*; *смикнути* – однокр. до *смикати* – тягнути рвучкими і різкими рухами; сіпати» [4, т. 9, с. 403]; «*Дай вікно відчиню, – встати спробував, а вона його за руку – хвать. – Ні!*» (МЗК), де *хвать* – «*виг., розм. Уживається як присудок за знач. хватати¹ і хватнути; хватати¹ – те саме, що хапати¹* [4, т. 11, с. 35], *хапати 1* – «швидко, поривчасто брати, схоплювати, підхоплювати кого-, що-небудь» [4, т. 11, с. 21]; «*Маруся Тетянку за руку – цап! – Та стій, не сердься...*» (МЗК) (лексемі *цап* як такої, що має значення вигука чи присудкового слова, в 11-томному «Словнику української мови» не засвідчено); «*Татко в долоні – лясь! – Оце діло!*» (СНЛ), де *лясь* – «*виг. Уживається як присудок за знач. ляскати – ударяти, бити долонею, чим-небудь м'яким або по м'якому, видаючи специфічні звуки; Ляскати в долоні (долонями): а) плескати в долоні (долонями), виражаючи радість, захоплення чим-небудь або нетерпіння*» [4, т. 4, с. 268]; «*Тамарка руками – плеск! – Ну й дурні ви, їй-бо! – звилася*» (СНЛ), де *плескати* – «бити чим-небудь по чомусь (звичайно з ляскотом)» [4, т. 6, с. 576], (слово *плеск* із значенням звуконаслідування у словнику відсутнє). Синонімічні звуконаслідувальні слова увиразнюють мову, дають змогу авторці якнайточніше передати різноманітні звуки довкілля та навіть їхнє експресивне забарвлення.

Значна частина досліджуваних лексем у словниках марковані як розмовні: *геп, гуп, зирк, сіп, скік, смик, тиць, трісь, тьху, хвать, хрясь, чирк, цьом, шмиг, шубовість* тощо. На думку А. Коваль, розмовні слова надають висловленню колориту невимушеності, простоти і деякої експресивності [6, с. 105]. Це виразно ілюструють приклади використання їх у творчості Люко Дашвар: «*Аж – геп! Здригнулася, очі розплющила – цуценя поряд. Мертве*» (СНЛ); «*Баба Килина посуворішала, тарілку з пиріжками Катерині в руки – тиць!*» (СНЛ); «*Вони й на нього заглядали, та Грицько на жінок тільки – тьху!*» (МЗК); «*Ти як хочеш, а я на веранді лишуся. Колись же ця гадюка виповзе. Двері відчинить, а я – хрясь! У пику!*» (РЦ); «*Під бузковим кущем зупинився, «Пегаса» у зуби, сірником – чирк*» (МЗК).

Як уже зазначалося, звуконаслідування найчастіше виконують роль присудка. Самостійними позначеннями ситуацій навколишнього світу вони виступають лише тоді, коли відтворюють відповідні звукові ознаки дій: «*Євгенія заклала тільки на мить. Грюк! Як дала кулаком по дверях, дуб здригнувся і встояв, а бронзові замки, мабуть, не італійські, як дизайнери-оформлювачі клялися, а з турецького базару, бо розлетілися в шмаття, і трепетна мати стала на порозі*» (РЦ); «*Дзень: залізьяка впала з Галиних рук на підлогу*» (ГБГ); «*Сльози втирала, а одна сльозинка зірвалася... І прямо на щоку чорну під марлею червоною. Крап!*» (СНЛ); «*Азартні думки про бійку посеред пагорбів помчали шукати інших дурнів. Ляп! – щока червона. Підставляй другу*» (РЦ); «*Обернувся Роман. І – лобом у лоба. Торох! Відскочив, у темряву вдивляється...*» (СНЛ); «*Тук-тук! Рівно о дев'ятій ранку в розкішний люкс приватного готелю на Подолі ввічливо постукав порт'є*» (РЦ).

Уведені в текст художнього твору звуконаслідування посилюють його реалістичність, даючи змогу читачеві не тільки уявити, але й ніби почути те, що змальовує автор [2]. Пор.: «*Важке намисто коралове по животі хльоскає, а дівча обертається та все на малого Стьопку зиркає*» (МЗК) і «*Так і йшла до Орісі, притримуючи важке намисто. А воно собі Марусю по животі – хльось, хльось, хльось!*» (МЗК). Письменниця майстерно використовує звуконаслідувальні слова для передачі динамічної, несподіваної або раптової дії, пор.: «*Маруся насупилася сердито, підхопилася, рушник зі столу – смик! Намисто прозоре собі на підлогу – шубовість!*» (МЗК). За допомогою онома топів можна не тільки відтворити момент звучання, а й змалювати цілу звукову картину, передати різноманітні звуки довкілля, їхню мелодійність, гучність, ритмічність, повторюваність тощо. Пор.: «*Залусківський у кухні Раїсу підхопив, у двері ногою – грюк!*» (СНЛ); «*Алка вже рота розкрила, а тут у двері хтось – грюк, грюк!*» (СНЛ); «*Жінка крутнулася, грюк-стук каструлями*»

(СНЛ). У перших двох реченнях звуконаслідувальні слова відтворюють частоту звучання звуків, а в третьому – їхню різноманітність. Цьому сприяють редульковані форми, пор.: «*А Маруся тим часом у кімнаті геть усе порозкидала – щезло намисто. – Та де? Де?! – аж плаче. І в шафу. І під диван шкіряний. І під стіл. По серванту між чарочками – **дзень-дзень. Нема!***» (МЗК); «*На рожеве пальто, на ліжку розкладене, глянула, застібку на ліфчику помацала. А сльози – **кап-кап...***» (СНЛ); «*За Любиною спиною адміністратор клубу звічливо – **кахи-кахи!** Схаменулася*» (РЦ); «*Раїса сльози втерла, на мамку з татком – **кліп-кліп***» (СНЛ); «*Маруся тяглася за мамою, притримувала важке намисто і все оченятами по вулиці – **стріль, стріль!***» (МЗК); «*А позаду хтось – **човг, човг.** Озирнулася – маля рочків шести-семи*» (СНЛ); «*Тільки хотів ліхтарика з кишені дістати, аж під кущем хтось – **шерх-шерх***» (МЗК).

У мові творів Люко Дашвар трапляються звуконаслідування, що складаються з трьох і більше повторюваних елементів. Такі форми слів є потужним експресивним засобом мови, пор.: «*І – намистинки на нитку: **клац-клац-клац.** Маруся підборіддям у стіл уперлася, з намиста очей не зводить. Мама роботу закінчила, нитку зав'язала*» (МЗК); «***Рип-рип-рип-рип*** – не змовчало ліжко з панцирною сіткою. «***Ши-ши-ши-ши***» – терлися одна об одну коралові намистинки на Марусиній шиї» (МЗК). Зауважимо, що повторення певних звукосполучень в ономатопах або графічне подовження голосних демонструють інтенсивність і тривалість звучання, напр.: «*Ногою у двері – **ба-бах!** Став на порозі, зробив крок і... заляк*» (РЦ); «*– Спати, спати... – шепотіла, вже провалювалася у сон, аж тут із одержної шафи з гуркотом випав кейс: **гу-гух!***» (ГБГ); «*І пішов до ставка. Кроків десять ступив, аж у рокитнянській нічній тиші віконце – **ру-у-у-уп.** Заляк*» (МЗК). Такі лексичні одиниці є зрозумілими, яскравими, вони ніби додають висловленню звукових ефектів, що значно увиразнюють мову художнього твору.

Отже, здійснене дослідження виявило, що найчисленнішими в досліджуваних творах є семантичні групи, до складу яких входять ономатопи, що позначають звукові ознаки предметів і явищ дійсності, звукові ознаки дій та рухів. Незначною кількістю представлена семантична група лексем на позначення криків тварин і птахів, а також звукових ознак фізіологічних процесів, відтворюваних мовними органами людини. Як і інші частини мови, ономатопи можуть бути полісемантичними, стилістично маркованими, входити до складу метафор, утворювати синонімічні ряди. Звуконаслідування використовують у художніх текстах як додатковий засіб звукової виразності, але в досліджуваних творах завдяки майстерності авторки вони через звукообраз дії репрезентують саме явище, яскраво, виразно, подекуди емоційно відбиваючи реалії навколишнього життя.

Предметом подальших досліджень можуть бути зміни в семантиці звуконаслідувальних слів та їх відбиття в сучасних лексикографічних виданнях.

Література:

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови ; за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
2. Мацько Л. І. Стилістичні функції звуконаслідувальних слів. *Культура слова : Республ. міжвід. збірник*. Вип. 22. С. 35–39.
3. Словник української мови у 20 томах онлайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://1677.slovaronline.com>.
4. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда / Інститут мовознавства АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
5. Смаль-Стоцький Р. Примітивний словотвір. Варшава, 1929. 200 с.
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1978. 398 с.

References:

1. Vykhoanets, I.R., Horodenska, K.H. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Pulsary, 398 p. [in Ukrainian].
2. Matsko, L.I. Stylistychni funktsii zvukonasliduvalnykh sliv [Stylistic functions of onomatopoeic words] *Kultura slova : Respubl. mizhvid. zbirnyk*. Issue 22. P. 35–39. [in Ukrainian].
3. Slovnyk ukrainskoi movy u 20 tomakh onlain [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes online] [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <https://1677.slovaronline.com> [in Ukrainian].
4. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh / za red. I.K. Bilodida / [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes] Instytut movoznavstva AN URSSR. Kyiv: Nauk. dumka, 1970–1980 [in Ukrainian].
5. Smal-Stotskyi, R. (1929). Prymityvnyi slovotvir [Primitive word-form]. Varshava. 200 p. [in Ukrainian].
6. Koval, A.P. (1978). Praktychna stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy [Practical stylistics of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Vyd-vo Kyiv. un-tu. 398 p. [in Ukrainian].